Дорохіна Тамара Федорівна
кандидат історичних наук, доцент,
Навчально-науковий інститут історії
та соціогуманітарних дисциплін
імені О.М. Лазаревського
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Коваленко Олександр Борисович
кандидат історичних наук, професор,
Навчально-науковий інститут історії
та соціогуманітарних дисциплін
імені О.М. Лазаревського
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

УСНА ІСТОРІЯ СЬОГОДЕННЯ: ПОДІЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ЧЕРНІГІВЩИНИ У 2022–2023 РОКАХ

Усна історія як дослідницький метод активно використовується сьогодні для вивчення історичних подій. За допомогою цього методу пересічні громадяни самостійно та невимушено висловлюють свій погляд на пережиті події, учасниками або свідками яких вони безпосередньо були. Опитування респондентів зазвичай супроводжувалося потужною емоційною складовою, суб'єктивністю сприйняття окремою людиною того, що пережила вона у страшні часи російської агресії. Результат – історичний документ, який дозволяє відтворити перебіг подій, схарактеризувати емоційно-психологічний стан населення, особливості поведінки людей, їх реакцію на вжиті окупантами заходи, прояви взаємодопомоги тощо, тобто основні життєві стратегії та способи виживання людей під час активної фази бойових дій.

Після звільнення території Чернігівщини від окупантів група дослідників-волонтерів за ініціативи та сприяння Управління культури і туризму Чернігівської міської ради започаткувала усно-історичний проект «Гуманітарні аспекти російсько-української війни 2014–2022 рр.: історико-культурні візії та сучасні стратегії виживання». Мета – збирання «по гарячих слідах» свідчень мешканців Чернігівської області, котрі пережили бойові дії та окупацію краю у лютому–квітні 2022 р.

Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського (далі – Інститут історії) Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (далі – НУЧК) також долучився до цієї ініціативи.

Влітку 2022 р. темою етнографічної практики студентів було обрано «Повсякденне життя населення Чернігівщини в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року». Зміст Опитувальників для респондентів обговорювався і визначався колегіально у співпраці із завідувачем відділу воєнно-історичних досліджень Інституту історії України НАН України**,** професором О. Є. Лисенком. Було підготовлено два види Опитувальників – для населених пунктів, які перебували під тимчасовою окупацією ворога, і для тих, котрі уникнули окупації, проте перебували в ізоляції від українського соціуму. Дослідники охопили значну кількість населених пунктів області – селище Козелець, м. Бахмач, с. Ковпита, с. Дягова, с. Тупичів, с. Великий Листвен, с. Бурівка, с. Вихвостів, с. Новий та Старий Білоуси, с. Киянка Чернігівський р-ну; м. Новгород-Сіверський, с. Криски Новгород-Сіверський р-ну; с. Козилівка Корюківський р-ну; м. Ічня Прилуцького р-ну; м. Чернігів і його околиці.

Програма етнографічної практики 2023 р. продовжила дослідження попередньо обраної теми: «Повсякденне життя населення Чернігівщина в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року». Студенти-практиканти опитали респондентів у таких населених пунктах Чернігівщини: м. Чернігів; селище Седнів, с. Черниш, с. Клочків, с. Тупичів, с. Роїще, селищеРіпки, с. Гучин, м. Остер, с. Павлівка Чернігівського р-ну; м. Батурин Ніжинського р-ну; м. Мена Корюківського р-ну; селище Холми Корюківського р-ну; м. Новгород-Сіверський, селище Короп Новгород-Сіверського р-ну; селище Мала Дівиця Прилуцького р-ну. До двох видів Опитувальників було додано третій – для тимчасово переміщених громадян, які виїхали в інші регіонах чи за кордон. Цей опитувальник використав студент, який проживає за кордоном. Він опитав біженців у Польщі, Чехії та Данії. Крім того, практиканти працювали з респондентами, які вже повернулися додому.

Студенти змогли налаштувати людей на щире спілкування своєю тактовністю, стриманістю та доброзичливістю. Питання вимагали тривалого часу на відповіді, крім того люди виявляли бажання поділитися своїми враженнями, зміною ставлення до колишніх «братів та сестер», розказати про різні вчинки односельців (не завжди позитивні), про перебіг подій у селах до війни і під час її. Обурення викликали прояви колабораціонізму, мародерства як з боку окупантів, так і односельців. Найскладнішим виявилось питання про ставлення до УПЦ Московського патріархату. Певна кількість людей старшого віку намагалася уникнути

відповіді на це питання, деякі говорили «Бог єдиний, і не має значення чия церква». Важливо зазначити, що влітку 2023 р. респонденти відповідали на це питання більш активно і наголошували на необхідності виходу церкви з-під впливу Московського патріархату. Приємне враження справили відповіді на питання щодо піднесення патріотичних почуттів – фактично одноголосне «так».

Зібрані усно-історичні свідчення презентують роботу деяких чернігівських установ та організацій. До прикладу, робота Хлібокомбінату № 2 у надзвичайно складних умовах… Серед респондентів була його директорка Ольга Заїка, яка прокоментувала цю роботу у такий спосіб: «Підприємство працювало на ентузіазмі, на підйомі, тому що ми розуміли – ми повинні дати об'єм хліба, який тоді замовляли, а замовляли в два-три рази більше <…> Військові частини, які прибували, повинні були мати кожного дня хліб для організації харчування. Надходили заявки, вони були посилені і підприємство працювало в посиленому режимі». Статтю, присвячену діяльності цього Хлібокомбінату, подано до друку у фаховому журналі.

Зібраний матеріал становить неабиякий інтерес, адже є важливою складовою історичної пам'яті. Він був використаний під час проведення таких наукових форумів:

- XII Міжнародні і XXIX Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя» (30 вересня 2022 р.);
- XXV Наукова конференція молодих учених та студентів, на якій було створено окрему секцію «Чернігівщина: історія сьогодення. Регіональний вимір російської агресії» (28 листопада 2022 р.). Доповіді студентів пізніше були опубліковані у збірнику студентських наукових праць «JUVENIA STUDIA»;
- Круглий стіл «Тупичівська територіальна громада: повсякденне життя під час російської агресії 2022 року за матеріалами усної історії» (26 січня 2023 р.);
- Круглий стіл: «Війна, наука та емоції: (не)нові концепції і підходи» (21–22 лютого 2023 р.), організований Управлінням культури і туризму Чернігівської міської ради, ГО «Центр прикладної антропології» за участі Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського;
- Круглий стіл «Об'єднані територіальні громади Чернігівщини в умовах російської військової агресії 2022 року за мате-

ріалами усно-історичних досліджень» (4 травня 2023 р.);

- науково-практична конференція «Військові конфлікти у Європі XX – початку XXI ст.» (26 травня 2023 р.) за участі Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Українського історичного товариства м. Будапешта, Дому Українських Традицій в Будапешті, Чернігівської обласної організації Національної спілки краєзнавців України було проведено.

На 7 грудня 2023 р. заплановано проведення Круглого столу «Седнівська територіальна громада: повсякденне життя під час російської агресії 2022–2023 рр. за матеріалами усної історії».

Слушно буде зазначити, що виголошені матеріали опубліковані у ряді наукових збірників та ЗМІ. Зібрані матеріали усної історії засвідчують, що місцеві жителі за таких складних обставин продемонстрували проукраїнську позицію та громадянську стійкість, що виявилось у проявах взаємодопомоги та підтримки, передачі важливої оперативної інформації підрозділам ЗСУ, які боронили Чернігівську область. Події війни залишили багато сумних згадок у пам'яті людей. Не одне покоління українців буде зберігати та передавати спогади про той жах і ті страшні події своїм нащадкам.

Зимовець Роман Віталійович
кандидат філософських наук, науковий співробітник Відділу філософії культури, етики та естетики, Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України

КЛЮВОВИДНІ ПРОНИЗКИ ТА ЧЕКАНИ З ГОЛІВКОЮ ХИЖОГО ПТАХА. ДО ПОХОДЖЕННЯ ОДНОГО З АРХАЇЧНИХ ОБРАЗІВ СКІФСЬКОГО ЗВІРИНОГО СТИЛЮ

Так звані дзьобовидні або ж кігтьовидні бронзові пронизки є однією з найхарактерніших категорій речового комплексу ранньоскіфського часу. Вони слугували ремінними розподільниками кінської вузди і оформлювалися у вигляді голівки хижого птаха з простим загнутим, або складним рельєфним закрученим дзьобом, при цьому отвори для ременів виконували функцію очей умовної пташиної голівки. На сьогодні нам відомо про 73 екземпляри пронизок з простим загнутим дзьобом або кігтем, 52 з яких